

E. Kosinińska, Oceniawie u szkole,
Krotki poradnik psychologiczny,
Wydawn. Kulickow, Warszawa 2000.

ROZDZIAŁ I

Czym jest ocenianie i jaka powinno pełnić funkcję?

W każdej szkole, w każdej instytucji, tam gdzie spotykają się ludzie, występuje zjawisko wartościowania i oceniania. Szczególnie lekcja w szkole jest sytuacją, w której mimochodem lub celowo dokonuje się oceny. Na lekcji spotyka się nauczyciel – arbi-ter, który wie i umie dużo, z uczniem – wchodzącym w życie młodym człowiekiem, który jeszcze nie posiada tak dogłębnej wiedzy i nie nabył umiejętności wykorzystania jej w życiu. Przy umiętnym wykorzystaniu przez nauczyciela tej społecznej sytuacji spotkania się osób o różnym poziomie intelektualnym, może dojść do wymiany doświadczeń powodującej chęć aktywności umysłowej i zgłębiania tajników przekazywanej wiedzy.

Czym jest ocenianie...

Zdarza się, że używając wyrażen mających na celu podsumowanie zachowania ucznia, nauczyciel zamiennie stosuje pojęcia oceniania z wartościowaniem.

„Wartościowanie jest czynnością psychiczną, polegającą na stwierdzeniu, jakie wartości są właściwe, zdaniem osoby wartościującej, danym ce-
chom, zachowaniom, stanom rzeczy, przedmiotom” (J. Puzynina, *Język wartości*).

„Wartościowanie to zdanie sprawy z istoty konkretnej wartości, zrealizowanej w takim czy innym przedmiocie” (W. Stróżewski, *Istnienie i wartość*).

Wyłaszczając poglądy lub formułując zdanie skierowane do ucznia, np. „jesteś złym uczniem” – osoba dorosła dokonuje krzywdzącego wartościowania. Zakłada, że system wartości ucznia jest nieprawidłowy, a nawet wyklucza posiadanie jakiegokolwiek systemu wartości. Nie jest to zgodne z prawdą, gdyż nauczyciel nie zna ucznia na tyle, żeby takie wnioski wyciągać. Są oczywiście przypadki, w których uczeń jest doskonale znany wychowawcy, nie tylko powierzchownie, z zachowania, lecz także znana jest jego sfera duchowa i emocjonalna. Ale są to przypadki jednostkowe i sporadyczne. W sytuacjach szkolnych, zwłaszcza przy przekazywaniu uczniowi komunikatu zwrotnego na lekcjach, nie powinno

się dokonywać wartościowania, gdyż można zamknąć uczniowi drogę do doskonalenia się. Uzna on, że i tak jest zły, więc nie musi się starać, aby coś zmienić. Dotyczy to głównie wypowiedzi związanych z zachowaniem.

Inaczej przedstawia się sprawa z ocenianiem. Oceniając zachowanie nauczyciel ujmuje wartości realizowane w szkole według jakiegoś przyjętego z zewnątrz, przez szkołę, wzorca, do którego się odnosi. Porównuje wtedy zachowanie ucznia i określa według przyjętej skali, np. „szkola nie toleruje palenia papierosów, wykroczyłeś poza normę szkolną, twoje zachowanie jest nieodpowiednie”. Nie pomniejsza w ten sposób wartości ucznia jako człowieka lecz ocenia negatywnie samo konkretne zachowanie. Ocenianiu towarzyszy zwykle wystawienie oceny cząstkowej, semestralnej lub końcowej. Z każdą oceną związane są kryteria ułatwiające podjęcie decyzji. Zanim jednak dojdzie się do ostatecznego ustalenia oceny, należy rozpocząć proces zbierania informacji i formułowania sądów o tych informacjach. Dopiero zakończenie tego procesu jest uwieńczona oceną cyfrową i komentarzem do niej.

Ocenianie nie jest celem samym w sobie. Nie służy drobnej zemście, jak sądzą niektórzy uczniowie a nawet rodzice, mądrzejszego nad słabszym. Ocenianie jest procesem i systemem,

który ma wspomagać pracę nauczycieli i rodziców nad sprawnym i mądrym wchodzeniem w życie młodego pokolenia. Ocenianie ma pomóc uczniowi, a pomoc ta sprowadza się do takich aspektów, jak:

1. Poznanie własnych możliwości – poddając się ocenianiu uczeń dowiaduje się, jaki posiada zakres wiedzy z danej dziedziny, jakie musi na być umiejętności i co jeszcze powinien zrobić, aby podnieść swój poziom wiedzy. Wystawiając ocenę cyfrową, nauczyciel informuje, jakie miejsce w skali 1-6 uczeń zajmuje pod względem posiadanych umiejętności i wiadomości. Ta informacja jest rzetelna przy jednoczesnym stosowaniu komentarza do oceny cyfrowej i przy założeniu, że uczeń zna kryteria ocen na dany poziom, określony cyfrą.

2. Rozwój psychospołeczny – ocena ma wpływ na określenie siebie w stosunku do innych osób w tej samej grupie. Uczeń otrzymujący ocenę słowną i cyfrową kontroluje swój status ucznia w grupie rówieśniczej (klasie) i może zmieniać go, sterując swoim procesem uczenia się i podnosząc kwalifikacje. Tym samym przechodzi do grupy społecznej o wyższym statusie dobrego ucznia. Ocena może spowodować obniżanie się

statusu lub podnoszenie – w zależności od poczucia sprawiedliwego oceniania. Takie poczucie może zapewnić mu właściwy komentarz nauczyciela, wyjaśniający ocenę i wskazujący drogę do jej poprawy. Wyjaśnienie przez nauczyciela zasadności wystawionej oceny ma wpływ na wszechstronny rozwój ucznia. Znając swoje braki w wiadomościach dziecko może zacząć np. więcej czytać z danej dziedziny, aby te braki uzupełnić. Rozwija się przy tym pod względem wszystkich sfer psychicznych: sprostregania, analizy, dedukcji, logicznego myślenia, zapamiętywania itp. Musi jednak mieć świadomość, że jest w stanie sprostać wymaganiom i wie, co w tym zakresie zrobić. Nadzieja na poprawę oceny może działać mobilizująco na zaangażowanie ucznia w naukę.

3. Budowanie właściwej motywacji – uogólniając sprawę motywacji ucznia do nauki można powiedzieć, że bardzo rzadko spotyka się w szkole dziecko, które chciałoby się regularnie i systematycznie uczyć. Rodzice nie rozwijają motywacji do spełniania obowiązków, a tym bardziej do nauki. W szkole jedynym czynnikiem motywacyjnym może być ocenianie. Wystawienie i skomentowanie oceny przyczynia się do wzbudzenia nadziei, że może być lepiej przy spełnieniu określono-

nych przez nauczyciela warunków oraz że poziom wiedzy plasuje się w skali cyfrowej na przedstawionym cyfrą miejscu. Motywacja do nauki oparta jest zawsze na poczuciu zadowolenia lub nadziei werbalizowanej przez osobę znającą, a taką powinien być nauczyciel. Jeśli nauczyciel nie posiada autorytetu, nie cieszy się dobrą opinią wśród uczniów i nie jest dla nich osobą znaczącą – nie może pozytywnie wpływać na motywację uczniów do nauki.

4. Kształtowanie zainteresowań – odpowiedni komentarz do oceny, zachęcający ucznia do pracy w tym kierunku, może mieć decydujący wpływ na ukierunkowanie, rozwój i utwierdzenie zainteresowań związanych z przedmiotem. Ocena może zniechęcić ucznia jak i podbudować jego zapat do nauki i doskonalenia umiejętności.

5. Nabywanie wiedzy – stan wiedzy musi być co jakiś czas sprawdzany i oceniany, aby uczeń zdawał sobie sprawę z własnych umiejętności oraz by mógł podnosić poziom kwalifikacji w danym zakresie. I tu również nie wystarczy określić nie punktowe, w skali 1–6, konieczny jest komentarz wyjaśniający, w czym uczeń osiągnął poziom wystarczający, jakie ma jeszcze braki i co powinien uzupełnić.

Te wszystkie warunki i cele oceniania są spełnione, jeśli nauczyciel właściwie rozumie proces oceniania, rzetelnie zbiera informacje o drodze edukacyjnej ucznia i jasno, precyzyjnie przekazuje mu informacje zwrotne, umożliwiające orientację we własnych możliwościach i postępkach. Traktowanie oceny jako mechanizmu przynuszącego się zwykle zniechęceniem ucznia do nauki, negatywnym ocenianiem pracy nauczyciela przez rodziców i uczniów oraz porażką dydaktyczną nauczyciela.

W opracowaniach podręcznikowych z pedagogiki i psychologii można spotkać się z podziałem na role i funkcje, jakie pełni ocena szkolna. Uogólniając liczne rozważania można podać, że **ocena powinna pełnić rolę:**

- a) **dydaktyczną** – ma być miernikiem wyników pracy ucznia, określać, na jakim poziomie występuje wiedza, jakie są w niej luki, co należy uzupełnić, aby móc podnieść poziom mierzony w skali punktowej lub cyfrowej wg Rozporządzenia MEN;
- b) **wychowawczą** – poprzez ocenianie nauczyciel może wychowywać w zakresie kształtowania właściwych postaw, rozwijania zainteresowań nauką, pobudzania woli do samodziel-

nej pracy i brania odpowiedzialności za swój proces kształcenia;

c) **społeczną** – wskazuje miejsce ucznia w grupie społecznej. Ocena daje informację o tym, jaką pozycję w kategorii ucznia dobrego osiąga konkretne dziecko, jaka jest obecna sytuacja i jakie mogą być prognozy (przewidywania) na przyszłość, jeśli chodzi o zdobytą wiedzę i umiejętności.

Przy tak pojętych rolach oceny szkolnej, wydodrębna się również jej funkcje, które są określone jako:

- **funkcja informacyjna** – dająca rzetelne i wyczerpujące informacje na temat poziomu wiedzy, stanu wiadomości i umiejętności oraz przebiegu na przyszłość;
- **funkcja kontrolna** – sprawdzająca postępy ucznia, jego możliwości i kierunek rozwoju; ułatwia to nauczycielowi określenie drogi doskonałości i rozwoju ucznia, wytyczenie nowych zadań dostosowanych do możliwości i indywidualnego tempa pracy;
- **funkcja motywacyjna** – dopingująca ucznia do pogłębienia wiedzy, realizowania programu i poszerzania własnych zainteresowań.

Abym ocena szkolna spełniała swoją rolę i właściwie realizowała założenia i funkcje, konieczny

jest komentarz słowny lub pisemny. Nie powinno się ograniczać do określenia punktacji, wystawienia oceny cyfrowej i pozostawienia ucznia w domyślach, co ta ocena oznacza. Jeśli nauczyciel nie powie, co kryje się pod określoną cyfrą i jakie uczeń powinien wykonać zadania (działania), żeby podnieść poziom swoich umiejętności lub wiedzy – nie osiągnie zamierzonych celów, którym ma służyć ocenianie. Będzie zwyczajnym funkcjonariuszem, który wyklada i egzekwuje bez zainteresowania, czy uczeń robi postępy lub czy ma na nie szansę. Nauczyciel powinien stwarzać atmosferę życzliwości, nie dopuszczać do lęku przed negatywną oceną, gdyż to prowokuje ucznia do oszukiwania i działania mającego na celu wyłącznie uzyskanie jak największej liczby punktów. Wiedza nie jest w ogóle brana pod uwagę i szkoła staje się przykrym obowiązkiem wynikającym z przymusu społecznego. Zawsze należy dać szansę poprawienia oceny, a ta możliwość wymaga od nauczyciela komentarza określającego, jakie uczeń ma braki i co powinien oparować (jaki zakres materiału), aby ocenę poprawić. Wskazania programowe powinny uwzględnić indywidualne możliwości ucznia. Inaczej przebiega droga rozwoju dzieci z rodzin o wysokim poziomie wykształcenia, gdy rodzice mogą pomóc dziecku przebrnąć przez trudne dziedzic-

ny nauki, a inaczej dzieci z rodzin zaniedbanych wychowawczo lub dzieci o małych możliwościach intelektualnych. Oceniając ucznia nie można stawiać barier niemożliwych do pokonania i nie można stosować tych samych wymagań wobec wszystkich w klasie.

Kryteria ocen muszą również znać rodzice, aby nie było sytuacji, w których zachodzi podejrzenie, że nauczyciel uwzględnił się na ucznia. Rodzice nie zawsze znają program nauczania i nie zawsze orientują się w wymaganiach stawianych przez szkołę. Ponieważ oddają w opiekę dydaktyczną swoje własne dziecko, mają prawo znać wymagania nauczyciela i sposób oceniania postępów dziecka. Niektóre szkoły przekazują rodzicom na piśmie wymagania z poszczególnych przedmiotów (głównie z matematyki i języka polskiego, gdyż te przedmioty stanowią dla dzieci największy problem) i tym samym uniemożliwiają podejrzenia rodziców o niesprawiedliwe oceniania. Konieczne jest jednak różnicowanie wymagań w zależności od indywidualnego tempa rozwoju i w oparciu o badania psychologiczne uczniów, którzy wykazują trudności w nauce.

